

MANIFEST JAVNE DOMENE

Vsebina

Preambula

Javna domena v 21. stoletju

Javna domena (Javna domena v ožjem smislu)

Dela prostovoljno dana v skupno dobro in posebne pravice uporabnikov (Javna domena v širšem smislu)

Splošna načela

Splošna priporočila

Preambula

"Le livre, comme livre, appartient à l'auteur, mais comme pensée, il appartient—le mot n'est pas trop vaste—au genre humain. Toutes les intelligences y ont droit. Si l'un des deux droits, le droit de l'écrivain et le droit de l'esprit humain, devait être sacrifié, ce serait, certes, le droit de l'écrivain, car l'intérêt public est notre préoccupation unique, et tous, je le déclare, doivent passer avant nous." (Victor Hugo, Discours d'ouverture du Congrès littéraire international de 1878, 1878)

"Our markets, our democracy, our science, our traditions of free speech, and our art all depend more heavily on a Public Domain of freely available material than they do on the informational material that is covered by property rights. The Public Domain is not some gummy residue left behind when all the good stuff has been covered by property law. The Public Domain is the place we quarry the building blocks of our culture. It is, in fact, the majority of our culture." (James Boyle, The Public Domain, p.40f, 2008)

Javna domena je bogastvo informacij, do katerih je mogoče dostopati in jih uporabljati brez ovir, povezanih z avtorskoprnim varstvom, bodisi zato, ker avtorskopravno niso varovane, ali pa so se imetniki pravic sami odločili te ovire odstraniti. Je temelj našega samozavedanja, izraženega v našem skupnem znanju in kulturi. Je gradivo, iz katerega so izvedena nova znanja in ustvarjena nova kulturna dela. Javna domena učinkuje kot varovalni mehanizem, ki zagotavlja, da je gradivo dostopno po ceni, enaki stroškom njegove reprodukcije (ta cena je blizu nič), in da lahko vsi člani družbe gradijo na njegovi osnovi. Zdrava in cvetoča javna domena je bistvena za družbeno in ekonomsko blaginjo. Ima temeljno vlogo na področju izobraževanja, znanosti, kulturne dediščine in informacij javnega sektorja. Zdrava in cvetoča javna domena je en izmed pogojev, da se vsem na svetu zagotovi uživanje pravic iz člena 27(1) Splošne deklaracije človekovih pravic («Vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti in biti deležen koristi, ki iz tega izhajajo»).

Digitalno povezana informacijska družba je vprašanje javne domene postavila v ospredje avtorskoprnih razprav. Da bi se javna domena ohranila in okrepila, potrebujemo robustno in

sodobno razumevanje narave in vloge tega bistvenega vira. Manifest o javni domeni določa javno domeno ter orisuje potrebna načela in smernice za zdravo javno domeno na začetku 21. stoletja. Javna domena je v Manifestu obravnavana v povezavi z avtorskim pravom, izključujoč ostale pravice intelektualne lastnine (kot so patenti in znamke), avtorsko pravo pa je potrebno razumeti v najširšem pomenu, vključujoč materialna in moralna upravičenja avtorske in sorodnih pravic (vključno s pravicami na podatkovnih bazah). V nadaljevanju dokumenta je avtorsko pravo torej uporabljeno kot pojem, ki obsega vse te pravice. Pojem »dela« vključuje vse vsebine, varovane s tako definirano avtorsko pravico, in torej obsega tudi podatkovne baze, nastope in posnetke. Podobno, pojem »avtorji« vključuje tudi fotografe, producente, RTV organizacije, slikarje in izvajalce.

Javna domena v 21. stoletju

Javna domena, za kakršno si prizadeva ta Manifest, je definirana kot kulturno gradivo, ki ga je mogoče uporabljati brez omejitev, ne glede na avtorskopravno varstvo. Poleg del, ki so formalno v javni domeni, obstaja še veliko dragocenih del, ki jih posamezniki prostovoljno delijo pod velikodušnimi pogoji, ki jih posamezniki prostovoljno dajo v skupno rabo, in tako ustvarjajo prostovoljno ustvarjeno skupno dobro, ki na veliko načinov učinkuje kot javna domena. Še več, posamezniki lahko uporabijo številna varovana dela na račun omejitev in izjem od avtorske pravice, poštene rabe in poštenega poslovanja. Vsi ti viri, ki dovoljujejo povečan dostop do naše kulture in dediščine, so izjemno pomembni in jih je potrebno aktivno vzdrževati, da bi lahko družba v celoti žela korist našega skupnega znanja in kulture.

Javna domena v ožjem smislu

Javna domena v ožjem smislu (imenovana tudi strukturna javna domena) predstavlja samo jedro pojma javne domene in je sestavljena iz našega skupnega znanja, kulture in virov, ki jih je mogoče uporabljati brez avtorskopравnih omejitev, veljavnih v trenutnem pravnem redu. Natančneje, javna domena v ožjem smislu je sestavljena iz dveh različnih kategorij gradiva:

1. Dela, na katerih je avtorskopravno varstvo poteklo. Avtorska pravica je začasna pravica podeljena avtorjem. Ko ta začasna zaščita poteče, vse pravne omejitve nehajo obstajati, razen v nekaterih državah trajno veljavnih moralnih upravičenj.

2. Dela, ki ne izpolnjujejo pogojev za avtorskopravno varstvo. Dela, ki avtorskopravno niso varovana, ker ne izpolnjujejo pogoja izvirnosti ali so izključena iz avtorskopравnega varstva (kot na primer podatki, ideje, postopki, sistemi, metode delovanja, koncepti, načela ali odkritja, ne glede na način, na kateri so opisana, razložena, ilustrirana ali utelešena, vključno z zakoni in sodnimi ter upravnimi odločbami). Ta dela so preveč pomembna za delovanje družbe, da bi jih lahko obremenili s pravnimi omejitvami, ne glede na naravo ali celo časovno omejenost teh omejitev.

Javna domena v ožjem smislu je zgodovinsko ustvarjena protiutež pravicam avtorjev na avtorskopravno varovanih delih in je bistvena za kulturni spomin in bazo znanja naših družb. V drugi polovici 20. stoletja sta bila oba tukaj identificirana elementa prizadeta s podaljšanjem veljavnosti avtorskopравnega varstva in z uvedbo režimov, podobnih avtorskopравnemu.

Dela, prostovoljno dana v skupno dobro in posebne pravice uporabnikov (javna domena v širšem smislu)

Poleg javne domene v ožjem smislu - strukturnega jedra javne domene - obstajajo še drugi bistveni viri, ki posameznikom omogočajo prosto uporabo avtorskoppravno varovanih del. Predstavljajo manevrski prostor naše trenutne kulture in znanja ter zagotavljajo, da avtorskoppravno varstvo ne posega v posebne družbene zahteve in svobodno voljo avtorjev. Ti viri povečujejo dostop do varovanih del, nekateri izmed njih pa dostop pogojujejo s posebnimi načini uporabe del ali pa dovoljujejo dostop le nekaterim skupinam uporabnikov:

1. **Dela, katerih prosto uporabo prostovoljno dovoljujejo imetniki pravic.** Ustvarjalci lahko odstranijo vse omejitve za uporabo svojih del, bodisi s prostim licenciranjem, bodisi z uporabo drugih pravnih orodij, ki omogočajo uporabo njihovih del brez omejitev, ali pa jih predajo v javno domeno. Za definicijo prostega licenciranja glej definicijo proste programske opreme <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>, definicijo prostih kulturnih del <http://freedomdefined.org/Definition> in definicijo odprtega znanja <http://opendefinition.org/1.0/>.

2. **Posebne pravice uporabnikov, ustvarjene z omejitvami in izjemami od avtorske pravice, pošteno rabo in poštenim poslovanjem.** Te pravice so sestavni del javne domene. Zagotavljajo zadostno dostopnost naše skupne kulture in znanja, omogočajo delovanje bistvenih socialnih ustanov in omogočajo družbeno udejstvovanje posameznikov s posebnimi potrebami.

Javna domena, prostovoljna dovolitev proste uporabe del in omejitve ter izjeme od avtorske pravice, poštena raba in pošteno poslovanje zagotavljajo, da ima vsakdo dostop do naše skupne kulture in znanja, s tem pa podpirajo izvirnost in kulturno udejstvovanje, ki koristita celotni družbi. Aktivno vzdrževanje javne domene v obeh svojih oblikah je izjemnega pomena za nadaljnje izpolnjevanje njene ključne naloge v trenutnem obdobju bliskovitih tehnoloških in socialnih sprememb.

Splošna načela

V obdobju bliskovitih tehnoloških in socialnih sprememb javna domena igra bistveno vlogo v kulturnem udejstvovanju in digitalni inovativnosti, zato jo je potrebno aktivno vzdrževati. Ob tem je potrebno upoštevati številna splošna načela. Načela v nadaljevanju so tako bistvena za ohranitev pravilnega razumevanja pomena javne domene in za zagotovitev, da bo javna domena nadaljevala z izvrševanjem svojih nalog v tehnološkem okolju omrežno povezane informacijske družbe. Strukturno javno domeno zadevajo naslednja načela:

1. **Javna domena je pravilo, avtorskoppravno varstvo izjema.** Ker je avtorskoppravno varstvo priznано samo izvornim oblikam izražanja, velika večina podatkov, informacij in idej, ustvarjenih kjerkoli na svetu v poljubnem trenutku, pripada javni domeni. Poleg informacij, ki niso upravičene do varstva, javno domeno vsako leto povečujejo dela, katerih varstvo je poteklo. Pogoji, zahtevani za upravičenost do varstva, in omejeno trajanje varstva prispevata k bogastvu javne domene in zagotavljata dostop do naše skupne kulture in znanja.

2. **Avtorskopravno varstvo naj traja samo tako dolgo, kolikor je potrebno za dosego razumnega kompromisa med varstvom in nagrajevanjem avtorja za njegovo intelektualno delo ter varstvom javnega interesa za razširjanje kulture in znanja.** Na nobeni strani, niti na strani avtorja niti na strani splošne javnosti, ne obstajajo veljavni argumenti (naj bodo zgodovinski, ekonomski, socialni ali kakšni drugi), ki bi podpirali prekomerno trajanje avtorskopravnega varstva. Avtorju mora biti omogočeno požeti sadove njegovega intelektualnega dela, splošna javnost pa ne sme biti predolgo prikrajšana za koristi, ki jih prinaša prosta uporaba teh del.

3. **Kar je v javni domeni mora v javni domeni ostati.** Z zahtevanjem izključnih pravic na tehničnih reprodukcijah del ali z uporabo tehnoloških zaščitnih ukrepov, ki bi preprečili dostop do tehničnih reprodukcij takšnih del, se ne sme znova vzpostaviti nadzora nad deli v javni domeni.

4. **Zakoniti uporabnik digitalne kopije dela v javni domeni mora imeti pravico prosto uporabljati, reproducirati in spreminjati takšno delo.** Status dela v javni domeni ne pomeni nujno, da mora biti delo dostopno javnosti. Lastniki fizičnih primerkov del v javni domeni lahko svobodno omejijo dostop do teh primerkov. Vendar pa ko je bil dostop do dela odobren, ne sme biti pravnih omejitev za ponovno uporabo, spreminjanje ali reproduciranje tega dela.

5. **Ne smejo biti uveljavljeni pogodbeni ali tehnološki zaščitni ukrepi, ki omejujejo dostop do del v javni domeni in njihovo ponovno uporabo.** Status dela v javni domeni zagotavlja pravico do njegove ponovne uporabe, spreminjanja in reproduciranja. To vključuje tudi posebne pravice uporabnikov, ki izhajajo iz omejitev in izjem, poštena raba in poštenega poslovanja. Te pravice ne smejo biti omejene s pogodbenimi ali tehnološkimi ukrepi.

Naslednja načela so jedro zgoraj opisane javne domene v širšem smislu (del, prostovoljno danih v skupno dobro in posebnih pravic uporabnikov):

1. **Prostovoljna odpoved avtorski pravici in prostovoljna dovolitev proste uporabe varovanih del sta legitimni obliki izvrševanja izključne avtorske pravice.** Mnogi avtorji, upravičeni do avtorskopravnega varstva, ne želijo izvrševati svojih pravic v polnem obsegu, ali pa se želijo tem pravicam v celoti odreči. Takšno ravnanje, v kolikor je prostovoljno, predstavlja legitimno obliko izvrševanja izključne avtorske pravice in ne sme biti pravno ovirano, niti z zakonskimi odredbami niti z drugimi ukrepi, vključujoč moralnima upravičenja.

2. **Omejitve in izjeme od avtorske pravice, poštena raba in pošteno poslovanje je potrebno aktivno vzdrževati, da bi se zagotovila učinkovitost temeljnega ravnovesja med avtorsko pravico in javnim interesom.** Ti mehanizmi ustvarjajo posebna upravičenja uporabnikov, ki predstavljajo manevrski prostor znotraj trenutno veljavnega avtorskopravnega sistema. Glede na bliskovit ritem sprememb v tehnologiji in družbi je pomembno, da ti mehanizmi ostanejo sposobni zagotavljati delovanje bistvenih družbenih ustanov in družbeno udejstvovanje posameznikov s posebnimi potrebami. Omejitve in izjeme od avtorske pravice, poštena raba in pošteno

poslovanje morajo biti razvojno zasnovani in neprestano prilagojeni potrebam javnega interesa.

Poleg obravnavanih splošnih načel je potrebno nemudoma obravnavati tudi številna vprašanja, povezana z javno domeno. Naslednja priporočila so namenjena varstvu javne domene in zagotovitvi njenega pomembnega delovanja. Čeprav so ta priporočila uporabna v celotnem spektru avtorske pravice, so še posebej pomembna na področju izobraževanja, kulturne dediščine in znanstvenega raziskovanja.

Splošna priporočila

1. Trajanje veljavnosti avtorske pravice je potrebno skrajšati. Prekomerno trajanje avtorskoprnega varstva v kombinaciji z odsotnostjo formalnosti zelo škoduje dostopnosti do našega skupnega znanja in kulture. Še več, pospešuje nastanek osirotelih del, to je del, ki niso niti pod nadzorom njihovih avtorjev niti niso v javni domeni, v nobenem primeru pa jih ni mogoče uporabiti. Za nova dela bi bilo potrebno trajanje avtorskoprnega varstva skrajšano na razumnejšo dobo.

2. Ob vsaki spremembi obsega avtorskoprnega varstva (vključno z novimi definicijami varovanega gradiva ali razširitvijo izključnih pravic) je potrebno upoštevati učinke na javno domeno. Kakršnakoli sprememba obsega avtorskoprnega varstva ne sme učinkovati retroaktivno na dela, ki so že predmet varstva. Avtorska pravica je časovno omejena izjema od statusa javne domene naše skupne kulture in znanja. V 20. stoletju je bil obseg avtorskoprnega varstva precej razširjen, da bi se ugodilo interesom majhne skupine imetnikov pravic, a na račun splošne javnosti. Posledično je večina naše skupne kulture in znanja zaklenjena z avtorsko pravico in tehnološkimi omejitvami. Zagotoviti moramo najmanj, da se situacija ne bo poslabšala, v prihodnosti pa jo je potrebno odločno izboljšati.

3. Kadar gradivo domnevno spada v strukturno javno domeno v državi svojega izvora, mora biti priznано kot del strukturne javne domene tudi v vseh ostalih državah. Kadar gradivo v eni državi ni upravičeno do avtorskoprnega varstva, bodisi ker ne zadošča pogoju izvornosti bodisi ker je trajanje varstva že poteklo, ne bi smel biti nihče (niti avtor) sposoben uveljavljati avtorskoprnega varstva na istem gradivu v drugi državi in odvzeti gradivo iz strukturne javne domene.

4. Kakršenkoli kriv ali zavajajoč poskus zlorabe gradiva v javni domeni mora biti pravno kaznovan. Z namenom ohranitve neokrnjenosti javne domene in varstva uporabnikov gradiva v javni domeni pred netočnim in zavajajočim predstavljanjem morajo biti vsi krivi ali zavajajoči poskusi zahtevanja izključnih pravic na gradivu v javni domeni označeni kot nezakoniti.

5. Nobena izmed ostalih pravic intelektualne lastnine ne sme biti uporabljena za ponovno vzpostavitev izključnih pravic na gradivu v javni domeni. Javna domena je nerazdelen del notranjega ravnovesja v sistemu avtorskega prava. Na to notranje ravnovesje se ne sme vplivati s poskusi ponovne vzpostavitve oziroma prisvojitve izključnega nadzora s pomočjo predpisov, tujih avtorskemu pravu.

6. Obstajati mora praktičen in učinkovit način za omogočanje dostopnosti osirotelih del in objavljenih del, ki niso več komercialno dostopna (kot so na

primer dela, katerih naklada je izčrpana), z namenom omogočiti njihovo ponovno uporabo. Razširitev obsega avtorskopravnega varstva in podaljšanje njegovega trajanja ter prepoved formalnosti za tuja dela so ustvarili ogromen bazen osirotelih del, ki niso niti pod nadzorom avtorjev niti del javne domene. Ker takšna dela v trenutnem pravnem redu ne koristijo niti avtorjem niti družbi, je potrebno omogočiti njihovo dostopnost za ustvarjalno ponovno uporabo s strani družbe kot celote.

7. Kulturne ustanove bi morale prevzeti posebno vlogo za učinkovito označevanje in ohranitev del v javni domeni. Neprofitnim kulturnim organizacijam je bilo stoletja zaupano ohranjanje našega skupnega znanja in kulture. Kot del te vloge morajo zagotoviti, da bodo dela v javni domeni dostopna vsem članom družbe, jih označiti, ohraniti in narediti prosto dostopna.

8. Ne sme biti nobenih pravnih ovir, ki bi preprečevale prostovoljno dovolitev proste uporabe del ali njihovo predajo v javno domeno. Oboje sta legitimni obliki izvrševanja izključnih pravic in obe sta bistveni za zagotavljanje dostopa do ključnih kulturnih dobrin in znanja ter za spoštovanje avtorjevih želja.

9. Osebna nekomercialna uporaba varovanih del mora biti splošno omogočena, zaradi česar je potrebno poiskati alternativne načine plačila nadomestila avtorju. Bistveno za osebni razvoj vsakega posameznika je, da lahko osebno in na nekomercialen način uporablja dela, prav tako pa je bistveno upoštevati tudi položaj avtorja, kadar se uvajajo nove omejitve in izjeme od avtorske pravice ter ko se pregledujejo in izboljšujejo stare.